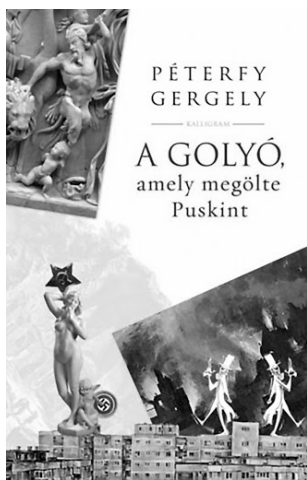

BOLDOG ZOLTÁN

Ami nem öl meg, az olvasóvá tesz

PÉTERFY GERGELY:
A GOLYÓ, AMELY MEGÖLTE PUSKINT

Kalligram Könyvkiadó
Budapest, 2019
408 oldal, 3990 Ft

”

Kevés olyan regényt olvastam az elmúlt öt évben, amelynek minden lapja érdekfeszítő, ahol minden bekezdésben történik valami lényeges, azaz nem lehet üresjáratról, öncélú nyelvzsonglőrködésről vagy erőltetett cselekményvezetésről beszélni. Péterfy Gergely számomra már a *Kitömött barbár*-ban bebizonyította, milyen kiválóan bánik a narrátorral, az előttem születő elbeszélés illúziójával, a történetközpontú prózával, amelynek nyelve gyakran költőivé válik. Mondatai gördülékények, könnyedek, etz XIX. századivá teszi a leírtaikat. Fokozottan igaz ez legújabb, *A golyó, amely megölte Puskint* című regényére, amely úgy mutatja be a XX. század második felének magyar történelmi eseményeit egészen a jelenkorig szöve a cselekményt, hogy a sorok között nyoma sincs az aktuálpolitikának, holott a szerző szinte influencerként szólal meg a közösségi oldalakon a legkülönfélébb közéleti kérdésekben.

Az író a XIX. században játszódó *Kitömött barbár*hoz képest tovább emelte a tétet, hiszen egész közel merészkedett mindennapjainkhoz, és ezzel teljesen megnyert, olyannyira, hogy bátran emeltem én is legkedveltebb regényeim közé a könyvet. Főleg azért tettem ezt, mert Péterfy műve olyan érzékletes tablót nyújt Magyarországról a második világháború utáni helyzettől napjainkig, hogy magyartanárként rögtön ajánlott olvasmánnyá tenném irodalom- és történelemóráimon is a regényt. A történet a kisemberré nyomorított értelmiségiek sorsán keresztül gyakran utal politikai, történelmi folyamatokra, de ez csak a regény egyik, a múltjával szembenézni kívánó magyar ember számára fontos szála, és a borító is ezt a megközelítést erősíti. Aki nem ilyen szándékkal vesz könyvet a kezébe, az is megtalálhatja benne számos emberi kapcsolat mélylélektani aprólékossággal ábrázolt izgalmas szövetét. Megkockáztatható, hogy aki sze-

relmes regényt vár Péterfytól, azt is megkapja. Éppen ez az összetettség, rétegzettség az, amely egy sokat olvasó országban a biztos siker záloga lehetne.

Péterfy Gergely úgy mutatja be egy család három generációjának életét, hogy mindvégig bizonytalan voltam abban, ez valójában róluk szól, vagy inkább a vidéki Magyarországról. Aztán lassan rá kellett ébrednem, hogy még ennél is többről van szó. Arról, hogy mindez olyan elválaszthatatlanul összefonódik, hogy már nem lehet tudni, hol végződik a személyes tér, és hol kezdődik a történelem. A három generáció sorsa bemutatja, mi történt a polgársággal, a kultúrával, a normalitással az elmúlt hetven évben. Azt is mondhatnám, hogy Péterfy új könyve az elmúlt évtizedek izgalmas problémagyűjteménye, egy végtelenített, Cseh Tamás-számokat tartalmazó lejátszási lista regénnyé alakítva.

Péter, az ötvenes években vidékre száműzött vallástörténész, Olga, a német-könyvtár szakon végző lánya és Olga fia, Kristóf, a félig történelemtanár, félig kétes ügyletekbe keveredő fiú sorsa önmagában is izgalmas olvasmány lenne. A magánéleti és közéleti problémákra egyaránt kitérő elbeszélés kiválóan mutatja be, hogyan próbálta megnyomorítani a Rákosi-, majd a Kádár-rendszer a polgári származású értelmiséget, és milyen szellemi menedéket tudott találni ezzel az elnyomással szemben a meg nem alkuvó, de emigrálni sem képes gondolkodó. Részévé válunk annak a folyamatnak, ahogy a hatalommal szemben Péter megtartja szellemi méltóságát, és lányát is képes azzal a polgári öntudattal nevelni, azon európai és egyetemes értékek mentén, amelyek teljesen idegenek a szocializmustól. Egy túléléstörténetnek vagyunk olvasói, ahol nincs sok erőszak, nem folyik vér, mert a hatalom nem jut be a rejtett padlószobákba, és ha még el is ér odáig a keze (amint utóbb kiderül), a szabad gondolattal nem tud mit kezdeni. Belül mindenki szabad lehet, és ez a belső mozgástér biztosítja, hogy Péter unokája, Kristóf is értelmiségi lesz, de ő a jelenkorban már feladja a küzdelmet, főként magánéleti okok miatt, és először a virtualitásba menekülve végül az országot is maga mögött hagyja.

Innen nézve Péterfy Gergely egy értelmiségi család bukásának lépéseit mutatja be, amelyet a magánélet és a közélet egyaránt felőröl. A polgárság feloldódásáról, eltűnéséről is szól ez a családi szál, benne van a rendszerváltás utáni illúzióvesztés, amely hiába ad teret újra a szabad gondolatnak, az már nem képes a gyökerekhez visszanyúlni. Kristótot már nem érdekli annak a golyónak a rejtélye, amely megölte Puskint. Nem folytatja nagyapjának ez irányú kutatását, holott a téma ott hever előtte. De a világ változásai, az emberi kapcsolatok átalakulása már lehetetlenné teszik az elmélyülést. Hiába lépi meg azt Kristóf, amit anyja és nagyapja is elmulasztott, az ország elhagyását, ez már valószínűleg nem menti meg azt a szellemisséget, amelyet a szocializmus elől ügyesen elbújított Péter. Korábban kellett volna emigrálni, időben el kellett volna menni, vonhatja le a következtetést az olvasó, ahogy megteszi ezt Olga is. Talán itt kissé ideologikussá is válhatna a történet és a végkövetkeztetés, ha nem vennénk figyelembe, hogy ki mondja el a történetet, és ő miket tár fel a családdal kapcsolatban.

Péterfy Gergely regényében legalább olyan izgalmas az elbeszélésmód, mint maga a sztori. Hiszen a család egyik barátja, az Olga iránt évtizedeken át vonzalmat érző orvos, Karl a narrátor, aki főként Péter és saját apja elmondásából, részint dokumentumokból, egyéb forrásokból építi fel saját verzióját a családról. Karl egy erős önértékelési problémával küzdő doktor, aki tekintélyes testalkata miatt nehezen teremt kapcsolatot az emberekkel, valamint a korkülönbség is gátat szab annak, hogy szerelmet valljon az egész életében betegesen imádkozott Olgának. Ez a rögeszmés vonzalom biztosítja a regény dinamizmusát, ez a feszültség

készíteti arra az elbeszélőt, hogy jobban megismerje a családot, az imádott nő apját (Pétert) és fiát (Kristófot), aki jó barátjává válik. Innen nézve a regény egy függőség, egy szenvedély története, amely egy torz érzelmi ragaszkodás alapos kórképét tárja elénk, azt az utat mutatja be, ahogy Karl, a fiatal fiú felnőtté, orvosá válva próbálja magát kigyógyítani az anyja korabeli nőből és Magyarországból. A nő és a haza fogalma kissé összerosódik a könyvben, mindkettőhöz olyan erős szálak fűzik az elbeszélőt, hogy az elszakadási kísérletben csaknem megnyomorodik. Érzi mindkettő nyomasztó súlyát, a távolság, a nyugat-európai milió némileg meggyógyítja, elfeledteti vele a tágabb és a szűkebb hazát, de folyamatos menekülése csak pillanatnyi győzelmekkel jár. Szenvedélyei elől nincs búvóhely, és ez a regény összes szereplőjére jellemző. Pétert a klasszikus, keresztény európai értékekhez való ragaszkodása, Olga férjét, Áront kezdetben a kommunizmus iránti hite, majd a spiritualizmusba hajló ősmagyar hitvilág felelevenítése élteti. Olga barátnője, Ilona a rendszerváltás utáni politika megszállottja lesz. Olga az alkoholizmussal vészeli át a mindennapokat, végül menekülési kísérlete után a természetgyógyászatban találja meg a viszonylagos megnyugvást.

A regény központjába helyezhetjük a családot, az elbeszélőt, de állhat a centrumban az a szűkebb és tágabb tér is, ahol az események zajlanak. A Herkulesvárként említett hely valahol a Dunakanyarban és az ott található Waldstein-ház olyan terek, amelyek változása mind a család, mind a történelem alakulásával összefügg. Az elbeszélő, Karl a Waldstein-háznak is rajongója, hiszen ez az a szellemi központ, amely segít Péternek, Olgának és Kristófnak abban, hogy a Kádár-rendszerben valamennyit megőrizzenek abból az európai kultúrából, amelyet a szocializmus megpróbál teljesen eltüntetni. Herkulesvár kezdetben elhanyagolt környéke egyre jobban kiépül, urbanizálódik, és az odakerülő egyetemmel nyeri el mai, végleges képét. Ez az egyetem azonban egy kiüresedett szellemi központ, ahol a hallgatókat és az oktatókat nem érdekli a tudás, csak a diploma. A személyes hanyatlás- és szenvedéstörténetek párhuzamba állíthatók a helyek leépülésével, az emberi kapcsolatok folyamatos eltorzulásával.

Péterfy regényében komoly szerepet kap a családon belüli erőszak, az alkoholizmus, a beteges féltékenység, az elhanyagoló nevelés, a vidéki emberek kiszolgáltatottsága, a múlt eseményeinek képlékenysége, az egykori besúgás és azon ritka pillanatok, amikor a szereplők boldogok lehetnek. Ezek a helyzetek azonban mind szánivalók, hiszen Péter leginkább a barátjával folytatott szellemi párbeszéd miatt nevezhető boldognak, akiről végül kiderül: alapos jelentéseket ír róla. Olga az alkohol és fia miatt mondható boldognak, de utóbbit elveszti az előbbi miatt. Kristófot a nők tehetnék boldoggá, de ők is egyfajta önkínzó szenvedéllyé válnak számára, akár a véres, mégis biztonságot nyújtó számítógépes játéka. Karlnak már elég Olga közelsége, akit soha nem kaphat meg, és ezért nem tudja élvezni szakmai sikereit. Miért képtelen mindenki a boldogságra? Az ország az oka, vagy a szereplők lelki alkatából következik mindez? Mindenki oda helyezi a súlypontot, ahová szeretné. Én középre tettem.

Bár a történetben több a szenvedés és a szenvedély, mint a tartós boldogság, ezeket olyan költői erővel, olyan lélektani alaposággal mutatja be a regény, hogy az ábrázolás szépsége visszaadja a hitünket: nem vészett el minden az európai szellemi örökségből. Karl talán nincs tisztában azzal, hogy elbeszélésével ő az, aki nem hagyja érintetlenül elkallódni a múltat. Ő az, akit még érdekel, hogyan, milyen körülmények között ért célba az a golyó, amely megölte Puskint. Azzal, hogy ilyen alaposan elbeszéli Olgát, a lehető legközelebb kerül hozzá, mint ahogy az olvasó is Herkulesvárhoz, a Waldstein-házhoz és ezeken keresztül Magyarországot elmúlt hetven évéhez.

Péterfy Gergely realista regénye kiválóan sikerült példája annak, hogy a posztmodernből kiábránduló magyar próza miként mondhatja el a közelmúlt eseményeit, miként válhat a mikrotörténet kapuvá a nagybetűs történelemre, miközben a mű különleges alaphelyzete a soha be nem teljesülő rögeszmés vonzalommal önmagában is kiváló alkotássá teszi *A golyó, amely megölte Puskint*. Valószínűleg évtizedek múlva sokan említik majd együtt Krusovszky Dénes *Akik már nem leszünk sosem* vagy Szilasi László *A harmadik híd* című regényével a művek erős közéleti vonatkozásai miatt, de addig még sok bírálat is elhangozhat róla, hogy nem ábrázolja olyan polgárinak és szépnek Magyarországot, mint amilyennek szeretnénk látni. Mindez azonban csak jót tesz neki. Ahogy a mondás is tartja: ami nem öl meg, az erősebbé tesz. Így van ez az irodalom vonatkozásában is. Ami nem öl meg, az olvasóvá tesz. Akkor is, ha ez a golyó már megölte Puskint.

